

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ЕТНОЛОГІЇ
ТА ПРАВОНАВСТВА ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

**КАФЕДРА
АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА КРАЄЗНАВЧО-
ТУРИСТИЧНОЇ РОБОТИ**

СИЛАБУС
навчальної дисципліни

АРХІТЕКТУРНА АРХЕОЛОГІЯ

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

третій (освітньо-науковий)
03 гуманітарні науки
032 історія та археологія
Історія та археологія
4
2 рік, 3 семестр
Дисципліна за вибором
Згідно з розкладом
українська
щовівторка 13.05–14.20 (108 кабінет, з
можливістю дистанційної роботи на платформах
ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Черненко Олена Євгенівна
E-mail: olchernenko20@gmail.com

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Архітектурна археологія» охоплює коло теоретичних і практичних аспектів, що стосуються дослідження пам'яток зодчества як самостійного історичного джерела. Предметом вивчення є методи натурного дослідження, фіксації, аналізу та інтерпретації пам'яток монументального зодчества України часу середньовіччя та ранньомодерної доби (до його стандартизації) інтегрованими засобами архітектури, мистецтвознавства та археології.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів:

1. Теоретичні засади архітектурно-археологічних досліджень.
2. Будівельна техніка та матеріали доби середньовіччя – раннього модерну.
3. Методика архітектурно-археологічних досліджень.

Метою є ознайомлення здобувачів вищої освіти з теорією та методикою архітектурно-археологічних досліджень та формування основних навичок наукового вивчення пам'яток монументального зодчества як історико-культурної цінності, об'єкту культурної спадщини та історичного джерела.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПІ	Компетентності
ЗК 1	Здатність до системного наукового мислення для здійснення дослідницької діяльності на основі власного наукового досвіду та світогляду.
ЗК 2	Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.
ЗК 3	Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти і програми.
ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою усно і письмово.
ЗК 6	Здатність до використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, комп'ютерних засобів та програм для реалізації своєї дослідницької діяльності.
ЗК 7.	Здатність працювати в команді з дотриманням етичних зобов'язань, інтегруватися у світове наукове середовище, керуватись принципами академічної доброчесності
ЗК 8	Здатність до неупередженого сприйняття та аналізу існуючих наукових ідей та концепцій, об'єктивної оцінки власних наукових здобутків, до критичності і самокритичності.
ФК 1	Здатність до комплексного вивчення та системного розуміння предметної галузі за обраним науковим напрямом та освітньою діяльністю.
ФК 3	Здатність до критично-оцінювального ставлення до різних типів історичних та археологічних джерел, їхнього широкого використання для написання дисертаційного дослідження.
ФК 4	Здатність інтерпретувати результати наявних наукових досліджень, проводити їх коректний аналіз та узагальнення, виявляти й аргументовано критикувати фальсифіковані та псевдонаукові розробки з історії та археології.
ФК 5	Здатність до опанування наукової термінології, вільного оперування нею

	у власній науковій діяльності.
ФК 6	Здатність до використання сучасних методів та методологічних практик історичного та археологічного досліджень для комплексного вивчення дослідницького об'єкту та максимальної реконструкції відповідного історичного зрізу.
ФК 7	Здатність презентувати результати наукових досліджень з історії та археології в усній і письмовій формі з урахуванням галузевої специфіки відповідно до національних та міжнародних стандартів

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль I				
1	Предмет та завдання архітектурної археології.	2		
2	Історія архітектури за порівняльним методом	4	2	7
3	Будівельне виробництво як об'єкт досліджень	2		7
4	Будівельне виробництво України Х–XVIII ст.	4	2	7
Модуль II				
5	Будівельні конструкції та матеріали Х – середини XIII ст. на території України	2	2	11
6	Будівельні конструкції та матеріали др. пол. XIII–XVIII ст. на території України	2	2	11
7	Архітектурний декор Х–XVIII ст.	4	4	7
Модуль III				
8	Організація та етапи архітектурно-археологічних досліджень	2		7
9	Методика археологічних досліджень архітектурних об'єктів та конструкцій	4	4	4
10	Натурні дослідження та архітектурні обміри	4	4	9
Разом за курс - 120 год		30	20	70

Тематика практичних занять.

Модуль 1.

Тема 1. Пам'ятки візантійського стилю та доби барокко на території Чернігово-Сіверщини (2 год.).

Тема 2. Архітектура України Х–XVIII ст. (тренінг: виконання та захист проектів-презентацій; 2 год.)

Тема 3. Будівельне виробництво як об'єкт досліджень (2 год.).

Модуль 2.

Тема 4. Будівельні конструкції та матеріали пам'яток зодчества України X–XIII ст. (2 год.)

Тема 5. Будівельне виробництво, конструкції та матеріали в Україні ранньомодерної доби (2 год.)

Тема 6. Архітектурний декор X–XVIII ст. (4 год.)

Модуль 3.

Тема 7. Методика археологічних досліджень архітектурних об'єктів та конструкцій (2 год.).

Тема 8. Натурні дослідження та архітектурні обміри (виконання та захист проектного завдання; 4 год.).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна

ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ТА НОРМАТИВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Закон України «Про музеї та музейну справу» // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 25.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.

Охорона культурної спадщини. Нормативна база: Зб. документів. – Київ, 2010.

ДБН В.3.2-1-2004. Реконструкція, ремонт, реставрація об'єктів будівництва. Реставраційні, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини. Київ, 2005.

ДБН А.2.2-14:2016. Склад та зміст науково-дослідної та науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування. Київ, 2017.

ЕНЦЕКЛОПЕДИЧНІ ВИДАННЯ, ДОВІДНИКИ

Архитектурно-реставрационные термины: метод. пос. Киев, 1990.

Кох В. Энциклопедия архитектурных стилей. Москва, 2005.

Пам'ятки архітектури та містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / за ред. А. П. Мардера, В. В. Вечерського. Київ, 2000.

Тимофієнко В. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. Київ, 2002.

Тимофієнко В.І. Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть: Біограф. довід. Київ, 1999.

Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 1: Київ, 2003.; Т. 2: Київ, 2004; Т. 3: Київ, 2005; Т. 4: Київ, 2007; Т. 5, Київ, 2009; Т. 6, Київ, 2009; Т. 7: Київ, 2010; Т.8: Київ, 2011; Т. 9: Київ, 2012; Т. 10: Київ, 2013.

УЗАГАЛЬНЮЮЧІ ВИДАННЯ

Архипова Є. Скульптура та архітектурний декор. Мистецтво Русі-Руської землі великокняжого періоду (кінець X – перша половина XIII ст.) // Історія українського мистецтва. Т. 2: Мистецтво середніх віків. Київ, 2010. С. 525–576.

Асеев Ю.С. Архитектура Южной и Западной Руси в XII–XIII вв. // Всеобщая история архитектуры. Т. 3: Архитектура Восточной Европы: Средние века. Ленинград-Москва, 1966. С. 562-597.

Асеев Ю. Джерела. Мистецтво Київської Русі. Київ, 1980.

Вечерський В.В. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини: формування, дослідження, охорона. Київ, 2001.

Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. Київ, 2005.

Вечерський В. Гетьманські столиці України. Київ, 2008.

Івакін Г. Іоаннісян О. Мистецтво Русі-Руської землі великокняжого періоду (кінець X – перша половина XIII ст.). Мурована архітектура // Історія українського мистецтва. Т. 2: Мистецтво середніх віків. К., 2010. С. 457–524.

Історія української архітектури. Київ, 2003.

Коваленко В.П., Раппопорт П.А. Памятники Древнерусской архитектуры в Чернигово-Северской земле // «Зограф». Белград, 1987. Т. 18. С. 5–11.

Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. Київ, 1963.

Коренюк Ю. Мистецтво Русі-Руської землі великокняжого періоду (кінець X – перша половина XIII ст.).

Монументальне малярство // Історія українського мистецтва. Т. 2: Мистецтво середніх віків. Київ, 2010. С. 577–656.

Логвин Г.Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятники. Київ, 1968.

Логвин Г.Н. Чернигов. Новгород-Северский. Глухов. Путивль. Москва, 1980.

Пляшко Л.А. Подорож до міста XVIII ст. Київ, 1980.

Раппопорт П.А. Зодчество Древней Руси. Ленинград, 1986

МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ

Авдусин Д.А. Полевая археология. Москва, 1980.

Кузик З., Ставовий А., Ільків Т. Документування та моделювання археологічних об'єктів засобами цифрової фотограмметрії // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. 2017. Вип. 1. С. 125-130.

Консервация і реставрація пам'яток архітектури: Метод. посібник. Київ – Львів, 1996.

Лукомський Ю., Дараган М., Йолшин Д. Досвід застосування тахеометричної зйомки у дослідженнях архітектурно-археологічних об'єктів // Археологічні дослідження в Україні 2005–2007 рр. Київ - Запоріжжя, 2007. С. 459-464.

Лукомський Ю.В., Петрик В.М. Архітектурно-археологічні дослідження втрачених архітектурних об'єктів (на прикладі пам'яток Галича XII–XIII ст.) // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2010. № 674: Архітектура. С. 297-306.

Наземне лазерне сканування в фотограмметрії: навч. посіб. Львів, 2014.

Архитектурный обмер. Методические указания по обмерной практике. Кишинев, 2006.

Осадчий Е.И., Катушкин В.А. Использование метода фотограмметрии в архитектуре // Строительство и архитектура. 1988. №8. С.18-19.

Раппопорт П.А. О некоторых теоритических вопросах истории архитектуры // Проблемы синтеза искусств и архитектуры. Ленинград, 1985. С. 3–15.

Соколова Т.Н. Архитектурные обмеры. Москва, 2008.

Соколова Т.Н., Рудская П.А., Соколов А.П. Архитектурные обмеры. Москва, 2006.

Трацевский В.В. Обмер архитектурных сооружений: методические указания по обмерной практике для студентов первого курса специальности 1201 -«Архитектура». Минск, 1986.

Твелькмаер Л.Б. Обмер архитектурных сооружений. –Ленинград, 1961.

Черненко О. Є. Монументальна архітектура Чернігівщини XVII–XVIII ст. Методичні рекомендації для вивчення та датування. Посібник. Чернігів, 2018.

ПУБЛІКАЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНІ БУДІВЕЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВУ, ТЕХНІЦІ ТА МАТЕРІАЛАМ

Белавенец М.И. Подпятный способ формования сырца для строительного кирпича. Санкт-Петербург, 1904.

Бернгард В.Р. Арки и своды. Руководство по устройству и расчёту арочных и сводчатых перекрытий. Санкт-Петербург, 1901.

Брежак О. Цегляне виробництво на Київщині в XVII–XIX ст. // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Київ, 2007. Вип. 16. С. 134-141.

Значко-Яворский И.Л. Очерки истории вяжущих веществ от древнейших времён до середины XIX века. Москва-Ленинград, 1963.

Игнатенко И.М. Плинфodelие Чернигова // Архитектурно-археологический семинар. Из истории строительной керамики средневековой Восточной Европы. Санкт-Петербург, 2003. С. 34–50.

Киселев И.А. Клейма. Кирпичи. Кладки. Филадельфия, 1997.

Кошовий О.П. Будівельна кераміка України. Київ, 1988.

Клепко Ф.К. Местные строительные материалы Украины. Киев, 1967.

Леваков И.А. Клейма на строительных материалах XVI–XX веков. Москва, 1993.

Нікітенко І. С., Черненко О. Є. Результати петрографічного дослідження фундаментів Спасо-Преображенського собору в Чернігові // Геолог України. 2013. № 2. С. 147-154.

Нікітенко І.С. Про походження сировини різьблених архітектурних елементів XII–XIII ст. з Чернігова // Форум гірників-2013: матеріали міжнар. конф. Дніпропетровськ, 2013. Т. 2. С. 13–18.

Оустерхаут Р. Византийские строители. Киев-Москва, 2005.

Раппопорт. Строительное производство Древней Руси X—XIII вв. Санкт-Петербург, 1994.

Султанов Н.В. Кирпичное производство. Лекции, читанные в Санкт-Петербургском Технологическом институте гражданским инженером В. Султановым. Санкт-Петербург, 1880–1881.

Ситий Ю. Цегляні будівлі Чернігова за матеріалами описів останньої чверті XVIII ст. // Сіверянський літопис. 2013. № 4. С. 5-12.

Трусов. О.А. Большемерный кирпич XIII–XVII вв. на территории Белоруси // Краткие сообщения института археологии. 1991. № 205. С. 111-117.

Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины XVII–XVIII веков. Москва, 1967.

Черненко О. Дослідження печі для випалу вапна на дитинці Чернігова (за матеріалами археологічних розкопок 2017 року) // Orus mixtum. 2018. №6. 2018. С. 185–189.

Черненко О. Є., Новик Т. Г. Мозаїчна підлога Благовіщенської церкви в Чернігові // Могилянські читання 2016. зб. наук. пр.: Музейництво і пам'яткоохоронна справа в Україні: традиції та виклики сьогодення. Київ, 2017. С. 163–169.

Додаткова

ПУБЛІКАЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНІ АРХІТЕКТУРНИМ АНСАМБЛЯМ ТА ОБЄКТАМ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ТА РАННЬОМОДЕРНОЇ МОНУМЕНТАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ЧЕРНІГІВЩИНИ

- Адруг А. Архітектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть. Чернігів, 2008.
- Асеев Ю.С., Логвин Г.Н. Архітектура Іллінської церкви в Чернігові // Питання історії, архітектури та будівельної техніки України. Київ, 1959.
- Барановский П.Д. Собор Пятницкого монастыря в Чернигове // Памятники искусства, разрушенные немецкими захватчиками в СССР. Москва-Ленинград, 1948. С. 13–34.
- Балабай В. Про що розповідають руїни [фортеці 17 ст. в с.Качанівка] // Пам'ятки України. 1970. № 1. С. 33–34.
- Бовда Ю.І. Участь М.В. Холостенка у реставрації П'ятницької церкви в Чернігові // Могилянські читання 2016 року: зб. наук. пр. Київ, 2017. С. 15–18.
- Бондар О.М. Чернігів: місто і фортеця у XIV–XVIII ст. Київ, 2014.
- Бондар О.М. Замки та фортеці Чернігово-Сіверщини в XVII–XVIII ст.: ілюстрований довідник. Київ, 2015.
- Бондар А.Н. Укрепленная усадьба Дуниных-Борковских конца XVII – XVIII вв. в Великом Листвене // Gardarika. 2016. №8. С. 130–136.
- Веремейчик О.М., Бондар О.М., Коваленко О.Б. Кам'яниця Павла Полуботка XVIII ст. в Любечі: дослідження, реконструкція та реставрація // Могилянські читання 2013: зб. наук. пр. Київ, 2014. С. 301–308.
- Вечерський В. Палацово-парковий ансамбль у Качанівці // Пам'ятки України. 2000. № 1. С. 7–15.
- Віроцький В.Д. Храми Чернігова. Київ, 1998.
- Віроцький В.Д., Карнабіда А.А., Киркевич В.Г. Монастирі та храми землі Сіверської. Київ, 1999.
- Говденко М. Іллінська церква в Чернігові: історія та реставрація // З історії Української реставрації: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України». Київ, 1996. С. 263–268.
- Говденко М.М. Спас Чернігівський: дослідження // З історії української реставрації: дод. до щорічника «Архітектурна спадщина України». Київ, 1996. С. 143–151.
- Говденко М. Праці Іоанна Баптисти в Гетьманщині // Пам'ятки України. 1997. №1. С. 70–77.
- Говденко М. Деякі пам'ятки Древньої Русі. За матеріалами досліджень // Вісник УкрНДПроектреставрація. Київ, 2003. Чис. 1. С. 5–35.
- Говденко М. Шедевр барокової архітектури XVII століття – Миколаївський собор у Ніжині // Теорія та історія архітектури і містобудування: зб. наук. пр. Київ, 1998. Вип. 2. С. 122–127.
- Говденко М. Чернігівський колегіум // Архітектурна спадщина України. Київ, 2002. Вип.5: Традиції та новаторство у містобудуванні України. С. 153–169.
- Горностаев Ф.Ф. Дворцы и церкви Юга. Москва, 1914.
- Гуцуляк Р.Б. Дослідження будівельних матеріалів Борисоглібського собору в Чернігові // Чернігівські старожитності: наук. зб. Чернігів, 2008. Вип. 1. С. 11–16.
- Зуммер В.М. Остерський Городок і Остерська божниця // Збірник наукових праць і публікацій 1908–2008. Остер, 2011. С. 34–44.
- Ігнатенко І., Нижник Л. Нарис з історії та архітектури П'ятницького монастиря, Людмила // Сіверянський літопис. 1997. № 6. С. 57–65.
- Ильенко И.В. Реконструкция изразцовых печей в кельях Елецкого монастыря // Теория и практика реставрационных работ. Москва, 1972. Вып.3. С. 109–116.
- Иоаннисян О. О происхождении, датировках и хронологиях черниговского зодчества XII века // Rutenica. Київ 2007. Т. VI. С. 134–188.
- Иоаннисян О. О происхождении черниговской школы зодчества // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. Чернігів, 2007. С. 236–252.
- Иоаннисян О.М., Черненко Е.Е. Афонские традиции в зодчестве Древней Руси // Афонська спадщина: Наук. альманах. Чернігів-Київ, 2015. Вип. 1–2. С. 432–445.
- Иоаннисян О., Черненко Е. Спасо-Преображенский собор в Чернигове в свете последних архитектурно-археологических исследований // Rutenica. Київ, 2017. Т. XIV. С. 105–156.
- Карнабід А.А. Чернігів: Архітектурно-історичний нарис. Київ, 1980.
- Каждан Т.П. Архитектурные памятники в с. Вишенки // Ежегодник Института истории искусств. 1960 г. [Москва], 1961. С. 158–179.
- Кербут Т. В. Історія реставрації будинку генерального судді В. Кочубея в м. Батурині // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Київ, 2007. Вип. 3. С. 138–143.
- Коваленко В.П., Мезенцев В.І., Сий Ю.М. Дослідження церкви Живоначальної Трійці в Батурині у 2008 р. // Археологічні дослідження в Україні 2008 р. Київ, 2009. С. 114–116.
- Комеч А.И. Спасо-Преображенский собор в Чернигове (К характеристике начального периода развития древнерусской архитектуры) // Древне-русское искусство. Зарубежные связи. Москва, 1975. С. 8–26.

- Константинович М. Развалины Юрьевой божницы в с. Старогородке // Киевская старина. 1896. № 11. С. 129–136.
- Коренюк Ю. Микола Макаренко – дослідник середньовічного стінопису // Студії мистецтвознавчі. Київ, 2007. № 3 (19): Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. С. 39–62.
- Косьяненко В. Густинський Свято-Троїцький монастир на Чернігівщині // З історії української реставрації: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України» Київ, 1996. С. 154–161.
- Костенко І., Морозов О. Грецькі храми в Ніжині // Київська старовина. 1993. № 2. С. 69–73.
- Лашкарёв П.А. Церкви Чернигова и Новгород-Северского // Труды XI Археологического съезда в Киеве 1899. Москва, 1902. Т. 2. С. 146–164.
- Левченко В. Палац гетьмана Івана Мазепи в Батурині // Пам'ятки України. 2003. №3. С. 31–33
- Лепявко С.А. Садиба полковника Павла Полуботка у Чернігові // Архітектурні та археологічні старожитності Чернігівщини. Чернігів, 1992. С. 145–148.
- Логвин Г.Н. Будинок Якова Лизогуба в Чернігові; пам'ятка архітектури XVII ст. Київ, 1959.
- Логвин Г.Н. Новгород-Сіверський Спаський монастир. Київ, 1965.
- Логвин Г.Н. Чернігів: колегіум, будинок Лизогуба, Катерининська церква. Київ, 1967.
- Лопушинская Е.И. Спасо-Преображенский собор в Новгород-Северском // Строительство и архитектура. 1985. №6. С.27–28.
- Лукомский Г.К. Несколько памятников старины в Козельце // Старые годы. 1912. № 5. С. 29–34.
- Лук'яненко М.М. Пам'ятка архітектури – Троїцько-Іллінський комплекс // Український історичний журнал. 1973. № 4. С. 123–125.
- Лук'яненко В. Наукові дослідження та реставрація оборонних споруд Спасо-Преображенського монастиря у Новгороді-Сіверському // З історії української реставрації: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України». Київ, 1996. С. 170–176
- Лук'янченко В. Спасо-Преображенський монастир в Новгороді Сіверському // Вісник інституту «УкрНДПроектреставрація». Зб. наук. пр. 2004. №2. С. 18–31.
- Лук'янченко В. Покої настоятеля Спасо-Преображенського монастиря у Новгороді-Сіверському. Наукові дослідження та реставрація // Вісник інституту «УкрНДПроектреставрація». Зб. наук. пр. 2006. №5–6. С. 101–117.
- Луценко Р. Дослідження на теренах Свято-Миколаївського Пустинно-Рихлівського монастиря // Археологічні дослідження в Україні в 2011 р. Київ, 2012. С. 504–505.
- Маркиз В.И. Памятники архитектуры Новгород-Северского // Строительство и архитектура. 1984. № 10. С. 27–28.
- Макаренко М. Чернігівський Спас: Археологічні досліди р. 1923. Київ, 1929.
- Мезенцев В. Декор палаців І. Мазепи в Батурині за матеріалами розкопок 2009 р. // Сіверщина в історії України. Зб. наук. пр. Глухів, 2010. Вип. 3. С. 151–163.
- Мезенцев В. Західні, українські та російські прийоми в архітектурі й декорі палацу І. Мазепи в Батурині // Сіверщина в історії України. Зб. наук. пр. Глухів, 2013. Вип. 9. С. 220–224.
- Миرونенко Л.В., Ситий Ю.М. Барокова архітектура Батурина останньої чверті XVII – початку XVIII ст. // Чернігівські старожитності. Вип. 3 (6). Чернігів, 2016. С. 107–115.
- Модзалевский В., Ставицкий П. Очерки искусства старой Украины / [підготовка до друку і передмова О. Б. Коваленка] // Чернігівська старовина: Зб. наук. пр., присвячений 1300-літтю Чернігова. Чернігів, 1992. С. 101–142.
- Новаківська Н.П. Палацово-парковий ансамбль поблизу Козельця (XVIII ст.) // Українське мистецтвознавство. 1974. Т. 6. С. 161–173.
- Павленко М. Нові спостереження над чернігівським “Мазепиним будинком” // Україна. 1930. № 43. С. 48–64.
- Новгородов В.Е., Нельговский Ю.А., Подгора В.П. О реставрации Качановского дворца // Строительство и архитектура. 1976. № 4. С. 31–34.
- Покорщина // Старые годы. 1912. №5. С. 29–37.
- [Покрышкин П.П.] Черниговской губ. Остерского у с. Старогородка. «Божница» XI–XII в. // Известия императорской археологической комиссии. Санкт-Петербург, 1908. Вып. 26. С. 18–20.
- Реброва Н.Б., Кияшко Л.Г., Дробязко Н.В., Терех М.І., Домашенко А.А., Кербут Т.В., Оліференко Н.А., Кривонос Н.Ф. Батурин: історія в пам'ятках: Путівник національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця». Ніжин, 2008.
- Руденок В.Я. Новоантонієви печери // Сіверянський літопис. Чернігів, 1995. № 2.
- Руденок В.Я., Новик Т.Г. Археологічні дослідження залишків пізньосередньовічного мосту з галереєю на території Іллінського монастиря в Чернігові // Могилянські читання 2011. Київ, 2012. С. 444–449.
- Руденок В.Я., Новик Т.Г. Археологічні дослідження друкарні Чернігівського Іллінського монастиря // Чернігівські старожитності. Збірник наукових праць.– Чернігів, 2016. Вип. 4(7). С. 102–108.

- Руденок В.Я., Новик Т.Г., Семенюк Н.В. Дослідження пізньосередньовічної каплиці Іллінського монастиря у Чернігові у 1994 році // Археологічні дослідження в Україні 1994–1996 років. Київ, 2000. С. 139.
- Руденок В.Я., Новик Т.Г., Солобай П.В. Нововідкрита пізньосередньовічна підземна споруда на території колишнього Чернігівського Іллінського монастиря // Могилянські читання-205: зб. наук. пр.К., 2016. С. 171-175.
- Селіванова Н., Шамраєва А.М. Церква трьох святих у с. Лемеші на Чернігівщині // З історії української реставрації: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України». Київ, 1996. С. 161-166.
- Сорока Н. Сосницькі церкви // Сіверянський літопис, 1995. № 3. С. 80-81.
- Тамилевич Л.В. Результати дослідження історичних садиб Чернігівської області // Сіверщина в історії України. Зб. наук. пр. Глухів, 2013. Вип. 9. С. 104-114.
- Степанова О. Деякі відомості з історії дзвінниці Троїцько-Іллінського монастиря // Пам'ятки християнської культури Чернігівщини (матеріали наукової конференції). – Чернігів, 2002. С. 29-35.
- Ситий Ю. Обстеження будинку Кочубея в Батурині // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 295-ї річниці з дня смерті гетьмана України Івана Мазепи та 10-річчя заповідника «Гетьманська столиця». Ніжин, 2006. С. 163-173.
- Ситий Ю. Гетьманські палаци Івана Мазепи в Батурині та деталі їхнього оздоблення // Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха: Зб. наук. пр. К., 2008. С. 252-268.
- Ситий Ю., Осадчий Є. Традиції в цивільній архітектурі Лівобережної України другої половини XVII–XVIII ст. // Батуринська старовина. Зб. наук. пр. Чернігів, 2011. Вип. 2(6). – С. 52-59.
- Таранушенко С. Лизогубівська кам'яниця. Харків, 1932.
- Таранушенко С.А. Кам'яниця Костянтиновича в Чернігові // Чернігівська старовина. – Чернігів, 1992. С. 143-146.
- Тимофієнко В.І. Українська садибна архітектура 2-ї пол. XVIII – 1-ї третини XIX ст. Київ, 1993.
- Широцкий К.В. Покорщина. Киев, 1911.
- Холостенко Н.В. Исследование памятников архитектуры Новгород-Северска // Киевпроект. Сборник сообщений. 1956. № 6. С. 46-49.
- Холостенко Н. В. Восстановление и исследование архитектурных памятников Чернигова // Строительство и архитектура. 1969. № 4. С. 34-41.
- Холостенко Н. В. Ильинская церковь в Чернигове по исследованиям 1964–1965 годов // Древне-русское искусство. Художественная культура домонгольской Руси. Москва, 1972. С. 88–103.
- Холостенко Н. В. Исследования Спасского собора в Чернигове // Реставрация и исследования памятников культуры. Москва, 1990. С. 6-18.
- Черненко О.Є. Нові археологічні матеріали до вивчення Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря // Могилянські читання-2005: зб. наук. пр.К., 2006. С. 555-558.
- Черненко О.Є. Археологічні дослідження споруди чернігівського магістрату // Чернігівські старожитності. Чернігів, 2008. Вип. 1. С. 73-77.
- Черненко О.Є. Архітектурний ансамбль Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря // Православ'я – цивілізаційний стрижень слов'янського світу: зб. наук. праць. Київ, 2011. С. 105-113.
- Черненко О.Є. Архітектурний ансамбль Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря (до питання про час виникнення) // Болховітіновський щорічник. 2011. Київ, 2012. С. 68-78.
- Черненко О.Є. Петропавлівська церква з трапезною Єлецького Свято-Успенського монастиря (за матеріалами археологічних досліджень 2013 р.) // Чернігівські старожитності: Наук. зб. Чернігів, 2016. Вип. 3 (6). С. 80-86.
- Черненко О.Є. Дослідження Петропавлівської церкви з трапезною на території Єлецького Свято-Успенського монастиря в Чернігові // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії: Матеріали Чотирнадцятої Міжнародної наукової конференції. Київ, 2016. С. 130-134.
- Черненко О.Є. Слідами Миколи Макаренка: дослідження Чернігівського Спасо-Преображенського собору (за матеріалами 1923 та 2012-2014 років) // Opus mixtum. – Київ, 2017. №5. С. 101-114.
- Черненко О. Ранньомодерні перебудови Спасо-Преображенського собору XII–XIII століть у Новгороді-Сіверському // Opus mixtum. 2019. №7 Київ. С. 139–147.
- Черненко О.Є., Бондар О.М. Чернігівський Борисоглібський монастир у XVII–XVIII ст. (за археологічними та картографічними матеріалами) // Чернігівські старожитності. Чернігів, 2015. Вип. 2 (5). С. 166-174.
- Черненко О., Забашта Р. Чернігівська кахля раннього Нового часу із зображенням Онуфрія Великого // Студії мистецтвознавчі. 2019. №3–4. С. 28–48.
- Черненко О. Є., Новик Т. Г., Казаков А. Л. Дослідження Єлецького Свято-Успенського монастиря в Чернігові // Археологічні дослідження в Україні 2013. – Київ, 2014. С. 296-297.
- Черненко О.Є., Луценко Р.М., Новик Т.Г. Іллінська церква у Коропі (за результатами досліджень 2019 р.) // Церква-наука-суспільство: питання взаємодії. Матеріали с наук. конф. Київ, 2020. С. 308-311.

Черненко О. Є., Новик Т. Г., Міхеєнко К. М. Архітектурно-археологічні дослідження Іллінської церкви в Чернігові 2015 р. // Могилянські читання 2015: 36. наук. пр. Київ, 2016. С. 193-196.
Цеков А., Вінніков І. Заміський будинок Василя Дуніна-Борковського в околицях Чернігова // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи: Матеріали VIII Міжнародної студентської наукової археологічної конференції. Чернігів, 2009. С. 225-227.
Ернст Ф.Л. Мазепин будинок в Чернігові // Чернігів і північне Лівобережжя. Київ, 1928. С. 347-367.
Юрченко С.Б. Максаківський монастир // З історії української реставрації: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України».

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Енциклопедія історії України. Режим доступу: <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
2. Електронна бібліотека «Спілки археологів України». Режим доступу: <http://vgosau.kiev.ua/biblioteka/>
3. Журнал „Сіверянський літопис” Режим доступу: www.siver-litopis.cn.ua/
4. Журнал «Студії мистецтвознавчі» . Режим доступу: <http://sm.etnolog.org.ua/>
5. Мисленне древо. Режим доступу: <http://sm.etnolog.org.ua/>
6. Музей історії Десятинної церкви. Режим доступу: <http://mdch.kiev.ua/>

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями провідних засад освітнього менеджменту, економіки, права тощо;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконати завдання по виконанню проєктів, підготовка яких є обов'язковою умовою допуску до заліку. Студент, який не виконав завдання-проєкти, до заліку не допускається.
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 60 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)). У процесі навчання та при підготовці проєктних завдань забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційному занятті	15	2	до 30
Робота на практичному занятті	8	8	до 48
Самостійна робота: Підготовка проєктів ¹	1 1	5+10 25	до 15 до 25
Усього:			до 100

---

¹ Підготовка проєкту є обов'язковою умовою допуску до заліку. Студент, який не подав заповнену проєктну заявку, до заліку не допускається.